

Demokrasiye vurulan ikinci darbe: 12 Mart Muhtırası

Bariş Gündođan

Türk siyasi tarihinde, "sivil siyasete ikinci müdahale" olarak anılan 12 Mart 1971 Muhtırası'nın üzerinden 51 yıl geçti.

AA muhabirinin derlediği bilgilere göre, Türkiye'de ilk darbe, 1960'ta, bir grup subayın, iktidar partisi Demokrat Parti'nin (DP) "Türkiye'yi baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğu" iddiasıyla yönetime el koymasıyla yaşandı.

Eski Başbakan Adnan Menderes, eski Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamıyla sonuçlanan darbe, ülkede çalkantılı bir sürecin önünü açtı.

AA muhabirinin derlediği bilgilere göre, Türkiye'de ilk darbe, 1960'ta, bir grup subayın, iktidar partisi Demokrat Parti'nin (DP) "Türkiye'yi baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğu" iddiasıyla yönetime el koymasıyla yaşandı.

Eski Başbakan Adnan Menderes, eski Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamıyla sonuçlanan darbe, ülkede çalkantılı bir sürecin önünü açtı.

Toplumsal olayların arttığı, karşıt görüşlü gruplar arasında çatışmaların yaşandığı bu süreçte, 16 Şubat 1969'da Türkiye siyasi tarihine "kanlı pazar" olarak geçen olay yaşandı. İstanbul'a demirleyen Amerikan 6. Filosu 'nu protesto sırasında 2 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı.

Anayasa değişikliğiyle "DP'lilerin siyasi haklarının iade edilmesi"ne yönelik Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) verilen teklif, dönemin siyasi tartışmalarını daha da alevlendirdi. Genel Başkanlığını İsmet İnönü'nün yaptığı CHP'nin de olumlu baktığı bu teklife, silahlı kuvvetler karşı çıktı. Büyük tartışmaların yaşandığı bu süreçte, anayasa değişikliği teklifi, komisyonda geri çekilmek zorunda kaldı.

Siyasi gerginlik devam ederken 1969 genel seçimine gidildi. Süleyman Demirel'in liderliğindeki Adalet Partisi, seçimlerde büyük başarı kazanarak tek başına iktidar oldu. Demirel'in başbakan olduğu bu seçimde, 143 milletvekili çıkaran CHP, ana muhalefette kalmaya devam etti.

- Siyasi ve ekonomik sorunlar derinleşti.

Görevi devraldıktan sonra içeride ve dışarıda pek çok sorunla karşılaşan Demirel Hükümeti, haşhaş ekimi nedeniyle ABD'nin büyük baskısına maruz kaldı.

Hükümetin, yasa dışı örgüt eylemleri, sokak ve üniversite olaylarıyla karşı karşıya kaldığı bu süreçte, siyasi ve ekonomik sorunlar da derinleşti.

Türkiye'de 10 binlerce işçi, "Sendikal örgütlenme ve grev hakkının kısıtlanacağı" gerekçesiyle başta İstanbul olmak üzere Türkiye genelinde eylem ve yürüyüşlere başladı.

Polisin müdahale ettiği eylemlerin büyümesi üzerine, Bakanlar Kurulunca İstanbul ve Kocaeli'de sıkıyönetim ilan edildi. Bu süreçte, bazı sanayi bölgelerinde polisin yanı sıra askeri birlikler de görev aldı.

Ayrıca, üniversitelerde karşıt görüşlü gruplar arasında çıkan ve emniyet güçlerince güçlükle bastırılan olaylarda, çok sayıda öğrenci yaralandı.

Eski ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Komer'in otomobilinin ODTÜ'yü ziyareti sırasında yakılması, Ankara'da, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının 4 ABD askerinin kaçırılıp sonrasında serbest bırakılması da dönemin öne çıkan olayları arasında yer aldı.

- Darbenin ayak sesleri

1971'e gelindiğinde darbenin ayak sesleri duyulmaya başlandı. Ordunun komuta kademesinde müdahale fikrinin ağırlık kazandığı bu süreçte, Başbakan Demirel'in "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Cumhuriyet'in ve rejimin bekçiliği, yurdun iç ve dış tehlikelere karşı savunulması görevlerini bırakıp memleket idaresini ele alması halinde, bizatihi korumakla mükellef oldukları rejim, Cumhuriyet ne hale gelir?" sözleri dikkati çekti.

Sonunda ordu, 27 Mayıs 1960'dan yaklaşık 11 yıl sonra sivil siyasete yeniden müdahale etti. 12 Mart 1971'de saat 13.00'te, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un imzasını taşıyan muhtıra, TRT radyolarından okundu.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a, Başbakan Demirel'e, TBMM'ye ve Cumhuriyet Senatosu'na yazılı gönderilen 3 maddeli muhtırada, Demirel istifa etmez ve yerine askerlerin onaylayacağı bir hükümet kurulmazsa, ordunun idareyi doğrudan üzerine alacağı bildirildi.

- Muhtırada ne dendi?

"Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür." görüşünün savunulduğu muhtırada, şu ifadelerle yer verildi:

"Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partiler üstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır."

- Deniz Gezmiş ve arkadaşları idam edildi

Başbakan Süleyman Demirel'in istifa etmek zorunda kaldığı bu süreçte Türkiye, "ara rejim" dönemine girdi. Çok sayıda işkence ve kötü muamele iddiasının ortaya atıldığı, demokrasinin kaybedildiği bu dönemde, temel hak ve özgürlükler de ağır yara aldı.

Muhtıra sonrasında başlayan operasyonlarda, birçok kişi gözaltına alınıp hapse atıldı. Bu süreçte, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan, 6 Mayıs 1972'de idam edildi.

Dönemin CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, partisinden istifa ederek 26 Mart 1971'de başbakan oldu ve yeni hükümeti kurdu. Çok uzun ömürlü olmayan yeni kabine, yerini 22 Mayıs 1972'de Ferit Melen hükümetine bıraktı.

Melen hükümeti de bir süre sonra görevi bırakınca 15 Nisan 1973-26 Ocak 1974 tarihlerinde görev yapan Mehmet Naim Talu Hükümeti ülkeyi seçime götürdü. Talu'dan sonra Başbakanlık koltuğuna 37. Hükümet'i kuran Bülent Ecevit oturdu.

12 Mart 1971 Muhtırası'nın ardından 12 Eylül 1980'e kadar geçen 9 yılda, 11 hükümet değişikliği yaşandı.

11.03.2022

Anadolu Ajansı Arşivi